

Kaynaştırma Öğrencilerinin eTwinning Projelerine Dahil Edilmesi: Bir Fenomenoloji Çalışması

Inclusion of Inclusion Students in eTwinning Projects: A
Phenomenology Study

Bekir Fazlı

İstanbul/Türkiye

e-mail: bekirfazli@gmail.com

orcid: 0000-0002-1811-6314

Öz

Bu araştırmanın amacı, proje tabanlı öğretim sürecinin hafif düzeyde zihinsel engelli bir kaynaştırma öğrencisinin üzerindeki gelişimini incelemektir. Bu amaçla hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencisi bir eTwinning projesine dahil edilmiştir. Araştırmanın deseni, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji desenine girmektedir. Araştırmanın katılımcısı bir devlet okulunda öğrenim gören 10. sınıf hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencisidir. Araştırmanın verileri süreç boyunca araştırmacı öğretmenin gözlemleri ve süreç sonunda öğrencinin diğer dört öğretmeniyle yapılan mülakatlar yoluyla elde edilmiştir. Görüşme verileri tematik olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencinin özgüveninin arttığı, motivasyonunun yükseldiği ve sosyal becerilerinin geliştiği gözlemlenmiştir. Öğrencinin sosyal kabul düzeyinin artarak daha önce kabul görmediği arkadaş çevresiyle uyumlu ilişkiler kurabildiği, çevresiyle daha iyi iletişim kurduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin proje çalışmalarına dahil edilmesi yönündeki görüşlerinin olumlu yönde geliştiği gözlemlenmiştir. Çalışmada kaynaştırma öğrencilerinin proje çalışmalarına katılımlarının bu öğrencileri çok yönlü geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: kaynaştırma öğrencisi, hafif düzeyde zihinsel engelli, eTwinning projesi.

Abstract

The aim of this research is to examine the effect of the project-based teaching process on an inclusion student with mild intellectual disability. For this purpose, inclusive student with mild intellectual disability was included in an eTwinning project. The research design falls into the phenomenological research design, one of the qualitative research methods. The participant of the research is a 10th grade inclusive student with mild intellectual disability studying in a public school. The data of the research were obtained through the observations of the researcher teacher throughout the process and interviews with the student's other teachers at the end of the process. Interview data were analyzed thematically. As a

Atf

Citation

Fazlı, Bekir (2022).

Kaynaştırma
Öğrencilerinin
eTwinning Projelerine
Dahil Edilmesi:
Bir Fenomenoloji
Çalışması. *Babür*, 1:
115-128

Başvuru

Submitted

10.04.2022

Kabul

Accepted

03.06.2022

Yayın Tarihi

Publication Date

12.06.2022

result of the research, it was observed that the self-confidence, motivation and social skills of the student improved. It was observed that the social acceptance level of the student increased and the student could establish harmonious relations with his circle of friends, which he was not accepted before, he could communicate better with his environment. In addition to this, it was observed that the views of teachers regarding the inclusion of inclusive students in the project studies developed in a positive way. In the study, it was concluded that the participation of inclusive students in the project studies developed these students in many ways.

Keywords: inclusion student, mild intellectual disability, eTwinning project.

0. Giriş

Eğitim ortamlarında öğrenimlerine devam eden kaynaştırma öğrencileri birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Sınıf ortamlarında sahip oldukları farklı yetersizlikleri nedeni ile kendilerini ifade etmede güçlük çeken bu öğrencilerin sosyal becerilerinin zayıf olduğu ve sosyal kabul düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu öğrenciler akademik ve sosyal alan olmak üzere kendilerini birçok alanda yetersiz görmektedirler. Sosyal ilişkileri zayıf olan bu öğrenciler çoğu zaman sınıf ortamında akranları tarafından dışlanmaktadır.

Eğitimde fırsat ilkesi gereği her bireyin eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkı olduğu gibi özel gereksinime ihtiyaç duyan öğrencilerin de eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır (Sülün & Girli 2016). Bu anlamda özel eğitim hizmetleri devletlerin sorumluluğundadır. Özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylerin eğitiminin en az kısıtlayıcı ortamlarda gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Bu bağlamda en az kısıtlayıcı eğitim ortamı ile öğrencinin normal eğitim gören aksanları ile olabildiğince çok bir arada bulundurulması ile özel gereksiniminin giderilmesi amaçlanmaktadır. En az kısıtlayıcı ortam ise kaynaştırma eğitimini akıllara getirmektedir (Ayrıl 2013). Kaynaştırma eğitimi, sadece özel gereksinimli bireyi genel eğitim sınıflarına yerleştirmek değil (Salend,1998), aynı zamanda çeşitli öğretimsel düzenlemeler yaparak yetersizliği olan çocuğu akranlarıyla dolayısıyla toplumla bütünleştirmektir (MEB 2010:16).

Eğitim öğretimi sürecinde kaynaştırma eğitimi olması gerektiği gibi uygulandığı sınıflarda, sınıftaki tüm öğrencilerin bireysel farklılıklarının ortaya çıktığı ve kaynaştırma öğrencilerinin kendilerini değerli hissettikleri gözlenmektedir. Bu durumda olan sınıflardaki kaynaştırma öğrencileri kendilerini o sınıfa ait hissedebilirler ve sınıftaki tüm akademik/sosyal etkinliklere katkı sağlama hakkını kendilerinde görebilirler. Kaynaştırma öğrencilerinin ancak kendilerini öğrenim gördükleri sınıfların bir üyesi olarak görmeleri, öğretmenler ve sınıf arkadaşları tarafından sosyal kabul görmeleri durumunda gerçekte “kaynaştırıldıklarından” söz edilebilir (Şahin & Gürbüz 2016).

Başarılı bir kaynaştırma eğitiminin yapılabilmesi için kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabul görmeleri sağlanmalıdır. Bunun için de bu program dahilindeki öğrencilerin sosyal becerilerinin geliştirilmesi ve sosyal katılımlarının güçlendirilmesi gerekmektedir (Akçamete & Ceber,1999).

Bu bağlamda kaynaştırma eğitiminde özel gereksinimli öğrencinin en üst düzeyde fayda sağlayabilmesi ve öğrencinin sosyal becerilerinin geliştirilebilmesi için çeşitli öğretimsel düzenlemelerin yapılması elzemdir. Öğrencilerin sosyal becerilerinin geliştirebildiği en etkili öğretim modellerinden bir tanesi proje tabanlı öğrenme yöntemi olarak görülmektedir. Bu

çalışmanın amacı, okulda yürütülen proje çalışmasına (eTwinning) dahil edilen kaynaştırma öğrencisinin sosyal becerilerinin ve sosyal kabul düzeyinin incelenmesidir.

1. Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin Geliştirilmesi

Özel eğitim gereksinimli öğrenciler için en uygun eğitim ortamları kaynaştırma sınıflarıdır. Kaynaştırma eğitimine dahil edilen bu öğrencilerin normal eğitim gören çocuklara göre sosyal becerilerinin düşük olduğu görülmektedir (Bramlett vd. 1994:18). Sosyal becerileri yetersiz olan bu öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Kaynaştırma eğitiminin amacına ulaşabilmesi için bu eğitim ortamlarının öğrencilerin sosyal becerilerinin gelişimine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

1. 1. Özel Eğitim Gerektiren Bireyler: Doğum öncesi, doğum anı veya doğum sonrası çeşitli nedenlerden dolayı bireysel özellikleri akranlarından anlamlı farklı olan bireylerdir. (Güleç 2020: 198; Doğaroğlu & Dümenci 2015).

1. 2. Kaynaştırma: Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimlerini destek eğitim hizmetleri de sağlanarak normal gelişim gösteren öğrencilerin bulunduğu sınıflarda tam zamanlı ya da yarı zamanlı eğitim görmeleridir (Gül & Vuran 2015). Kaynaştırma eğitimi, engelli çocukların sosyal ilişkiler kurmasını kolaylaştırmak olarak da tanımlanabilir (Sargın & Sünbül 2002).

1. 3. Sosyal Beceri: Öğrencinin sınıfındaki veya çevresindeki kendisi dışındaki diğer öğrencilerle karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmesini sağlayan becerilerdir (Girli & Atasoy 2010).

1. 4. Sosyal Kabul: Öğrencinin sınıftaki arkadaşlarının kendisine yönelik duygularının (beğenip, beğenmemeye) toplu bir şekilde değerlerini yansıttıkları bir tutum olarak tanımlanmaktadır. Akranları tarafından kabul edilen öğrenciler akranları ile kolay bir şekilde iletişime girebilirler. Bu yönü ile önemli bir değişkendir (Bakkaloğlu vd. 2020).

2. Kaynaştırma Öğrencilerinin Sosyal Becerilerinin İncelendiği Araştırmalar

Zihinsel engelli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada bu öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin normal eğitim gören öğrencilerden daha düşük olduğu görülmüştür (Sucuoğlu & Özokçu 2005). Kaynaştırma eğitiminin yapıldığı sınıflarda yapılan bazı çalışmalarda doğal sınıf ortamlarında özel gereksinime ihtiyaç duyan bireylerin normal eğitim gören akranları ile etkileşime geçerek sosyal becerilerinin gelişebileceği savunulmaktadır. (Sucuoğlu & Özokçu 2005).

Özel eğitim gereksinimli öğrenciler normal gelişim gösteren akranlarına göre birçok kısıtlılığı bulunmakta ancak öğretim ortamlarının düzenlenmesi ile bu öğrencilere fırsat verildiğinde birçok şey de öğrenebilmektedirler (Güven & Duman 2007: 78). Yapılan çalışmalarda kaynaştırma eğitiminde özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranları ile aynı sınıfta eğitim gördüklerinden motivasyonlarının arttığı ve sosyal becerilerinin kaynaştırma eğitimine almamayan özel gereksinimli öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu anlamda kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimli bireylerin sosyal becerilerinin gelişimine katkısı oldukça yüksektir. Ancak kaynaştırma eğitiminin sağlıklı gerçekleşebilmesi için fiziksel birlikteliğin yanında destekleyici birtakım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Kaynaştırma öğrencisinin özellikle sosyal becerilerini gelişimine destek olmak amacıyla öğrencinin normal eğitim gören akranları ile iş birliği içinde olabileceği ortamların yaratılması gerekmektedir (Aydoğdu vd. 2020).

İlgili alan yazın tarandığında kaynaştırma eğitiminin bilinen aksine öğrencinin sadece akademik başarısının geliştirilmesi değil aynı zamanda sosyal becerilerinin geliştirilmesi

gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Alan yazında belirtilen araştırma sonuçlarına göre kaynaştırma sınıflarında proje tabanlı öğretim yöntemi ile yapılan eğitimlerde özel gereksinimli öğrencilerin sosyal becerilerini arttığı görülmektedir. Bu çalışmada alan yazında belirtilen araştırma sonuçlarını dikkate alarak özel gereksinimli bir öğrencinin bir eTwinning projesine alınarak gelişiminin desteklenmesi ve incelenmesi amaçlandı.

3. eTwinning Projesi

eTwinning, Avrupa ülkelerindeki katılımcı okulların birinde çalışan öğretmenlerin iletişim kurmalarını, iş birliği yapmalarını, projeler geliştirmelerini, eğitim uygulamalarını paylaşmalarını ve yaygınlaştırmalarını sağlayan bir platformdur. En az iki öğretmenin platformda bir araya gelerek oluşturdukları projeye ortak bulma platformu aracılığı ile çeşitli ülkelerden öğretmenler dahil olabilirler. Proje çalışmaları süresince hem öğretmenler hem de öğrenciler kendi aralarında çevrimiçi toplantılar gerçekleştirmektedirler. eTwinning projelerinin en büyük amacı öğretmenler ve öğrenciler arasında iş birliği ile çalışmaların yürütülmesidir. Bu bağlamda eTwinning projelerine katılan öğrencilerin iş birliğine dayalı çalışmalar ile grup arkadaşları ile etkileşime girerek sosyal becerilerinin geliştiği söylenebilir (Çetin & Gündoğdu 2021).

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir kişinin ya da ekibin araştırma problemlerinin incelenmesi sürecini içeren yorumlayıcı ya da kuramsal çerçevenin kullanımınıdır (Creswell 2013: 45). Nitel araştırmalar yakın etkileşim için veri kaynağı olan doğal ortamlarda gerçekleştiğinden çalışmada bu yöntemin kullanılması uygun görülmektedir.

4.2. Çalışmanın Deseni

Bu çalışmada, hafif düzeyde zihinsel engele sahip olan kaynaştırma öğrencisinin proje çalışmaları sürecindeki gelişimi öğretmenlerin bakış açısı ile anlamlandırılmaya çalışıldığından dolayı nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji çalışması kullanılmıştır. Fenomenoloji çalışması, birkaç kişinin bir fenomen ya da kavram ile ilgili yaşananların ortak anlamını keşfetmesidir (Creswell 2020: 79). Fenomenoloji, tek bir bireyin yaşamışlıkları ile elde ettiği deneyimlere atıfta bulunur. Ayrıca fenomenoloji, yaşamımızda karşılaştığımız ve aşına olduğumuz fakat anlamlandırmakta güçlük çektiğimiz vakaları araştırmak için uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır (Tekindal & Arsu 2020:156-157). Bu çalışmada da eğitim ortamlarında karşılaştığımız özel eğitim gereksinimli bir öğrenci ele alınarak proje sürecindeki gelişimi anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Hafif düzeyde zihinsel engele sahip olan onuncu sınıf bir kaynaştırma öğrencisinin proje çalışmaları sürecindeki deneyimlerini dört öğretmen gözlemlemektedir. Eğitim ortamlarında sıklıkla karşılaşılan hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencisinin proje sürecindeki yaşamışlığı dört öğretmen tarafından incelenerek ortak bir anlam oluşturulmaya çalışıldığından bu araştırma deseni için en uygun yöntemin fenomenoloji olduğu düşünülmüştür. Öğrencinin eTwinning projesine katılımı için okul rehber öğretmenin görüşü ve öğrenci velisinden izin belgesi alınmıştır.

4.3. Araştırmacıların Rolü

Araştırmacı katılımcının okulunda görev yapan bir matematik öğretmenidir. Bu okulda yürütülen eTwinning projesinin kurucusudur. Araştırmacı katılımcıyı sürekli gözlemlemiş,

süreç boyunca öğrenciye rehberlik etmiştir. Gerekli durumlarda öğrenciye dönütler vererek yönlendirmeler yapmıştır. Süreç sonunda projede görevli diğer öğretmenlerin görüşlerini analiz ederek hem kendi gözünden hem de diğer öğretmenlerin gözünden öğrencinin gelişimini incelemiştir.

4.4. Katılımcı

Katılımcı öğrenci, İstanbul ilinde bir Çok Programlı Anadolu Lisesinde onuncu sınıf düzeyinde öğrenim görmektedir. Katılımcı 15 yaşında bir kız öğrencidir ve hafif düzeyde zihinsel engeli bulunan özel gereksinim öğrencisidir.

Çalışmada görüşleri alınan öğretmenler aynı okulda görev yapan ve aynı projede yer alan araştırmacı dahil dört öğretmenden oluşmaktadır. Ayrıca okul rehber öğretmenin görüşleri alınmıştır.

Katılımcı sınıf ortamlarında ve arkadaş ortamlarında çekingen tavır sergileyen bir öğrenciydi. Öğrencinin sosyal kabul düzeyi oldukça düşüktü. Öğrenci arkadaşları ile iletişime geçemiyor, zayıfta olsa iletişime geçme çabalarında ise arkadaşları tarafından dikkate alınmıyor ve dışlanıyordu. Öğrenci ilk olarak okulda yürütülen bir eTwinning projesine dahil edildi. Katılımcı öğrencinin proje takımı üçü erkek olmak üzere toplamda sekiz öğrenciden oluşmakta ve katılımcı öğrenci bu gruptaki tek kaynaştırma öğrencisi olarak yer almaktadır. Yapılan çalışmalar bu grubun bir araya gelerek iş birliği içinde çalışmalarını sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda katılımcı öğrenci bu proje grubundaki arkadaşları ile sürekli iletişim halinde olmuş ve etkileşime girmiştir. Bu sayede öğrencinin sosyal becerilerinin gelişeceği düşünülmüştür.

4.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış mülakat soruları ve gözlem notları kullanılmıştır. Görüşme soruları, uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Proje sürecinde öğrenciyi gözlemleyen üç öğretmen ile bu sorular üzerinden yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Gözlem notları araştırmacı (proje öğretmeni) tarafından her hafta öğrencinin proje çalışmaları kapsamında proje grubundaki öğrencilerle yaptığı çalışmalar sırasında yapılan gözlemlere göre doldurulmuştur. Ayrıca araştırmacı, ders öğretmenleri ile iletişim halinde olup ders öğretmenlerinin öğrenciye yönelik sınıf içi gözlemlerinden de faydalanmıştır.

4.6. Veri Analizi

Araştırmacı tarafından literatür taranarak veri toplama aracı geliştirilmiştir. Çalışmada görüşme tekniği kullanılmış ve yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturulmuştur. Geliştirilen bu yarı yapılandırılmış görüşme formunda öğretmenlerin katılımcı öğrencinin süreç içerisindeki gelişimi hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkaracak açık uçlu iki soru uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Sorular oluşturulurken katılımcı kaynaştırma öğrencisinin eğitim öğretim sürecinde yaşadığı güçlükleri ve bu öğrencinin proje çalışmaları sürecinde gelişimini öğretmen gözlemleri ile ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu amaçla oluşturulan iki açık uçlu soru aşağıdaki gibidir:

1. Kaynaştırma öğrencilerinin eTwinning, tubitak, Erasmus, stem vb. projelere katılımları hakkında ne düşünüyorsunuz? (Sizce bu öğrenciler bu türden çalışmalara katılmalı mı katılmamalı mı nedenleri ile açıklar mısınız?)

2. Böyle bir öğrencinin herhangi bir projeye dahil ettiniz mi veya dahil edildiğine tanıklık ettiniz mi? Böyle bir deneyiminiz olduysa bu öğrencilerin gelişimleri hakkında neler gözlemlediniz?

Oluşturulan görüşme formları öğretmenlere verilir bir gün sonra alınmıştır. Ayrıca süreç içerisinde öğretmen görüşleri araştırmacının öğretmenlerle yaptığı beş on dakikalık yüz yüze görüşmeler yoluyla da elde edilmiştir. Bu yüz yüze görüşmeler araştırmacı tarafından not edilmiştir.

Veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Nitel içerik analizi, olay, yer, stil, resim ve anlamlar gibi terimleri kullanarak iç görüyü araştırır. Verileri kodlamak ve kategoriler oluşturmak da sürecin bir parçasıdır (Sarol vd. 2022:43). Budogrultuda öğretmenlerden toplanan gözlem formlarının ve süreç içerisinde tutulan gözlem notlarının incelenmesi sonucunda veriler elde edilmiştir. Katılımcı öğrencinin yer aldığı projede görevli öğretmenlerden ve okul rehber öğretmeninden alınan görüşlerin Word ortamına yüklenen verilerin incelenmesi için uzman görüşlerinden yararlanılmış ve mevcut verilerden kodlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kodlar kullanılarak kategoriler oluşturulmuş ve temalar bulunmuştur. Toplamda beş ana tema ve on üç kod oluşmuştur. Araştırmada elde edilen veriler kodlar ve temalara göre gruplandırılmıştır. Ardından bulgular yorumlanmış ve sonuçlar rapor edilmiştir.

Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış gözlem formunun geçerlilik ve güvenilirliğinin sağlanması için bazı hususlara dikkat edilmiştir. Yıldırım & Şimşek (2006) araştırmada görüşleri alınan katılımcıların gönüllü olması araştırmanın geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması açısından önemli olduğu belirtmiştir. Bu nedenle araştırmada görüşleri alınan öğretmenlere araştırmanın öneminden bahsedilerek gönüllü olan öğretmenlerden görüş alınmıştır. Ayrıca görüşü alınan öğretmenlerin görüşlerini samimi ve içten belirtmeleri amacıyla isimlerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir. Araştırmacının toplanan tüm verileri ayrıntılı bir şekilde rapor etmesi ve elde ettiği verileri nasıl temin ettiğini açıklaması nitel araştırma türlerinin geçerliliğini sağlayan önemli bir ölçüttür (Gömlüksiz & Fidan 2013). Bu geçerliliğin sağlanması için görüşme formunda elde edilen veriler açık bir şekilde ortaya konmuştur. Ayrıca öğretmen görüşleri tekrar öğretmenlere okutularak teyit alınmıştır. Bu sayede geçerliliğin başka bir ölçütü olan katılımcı teyidi sağlanmıştır. Bulgular kısmında öğretmen görüşlerinin doğrudan aktarım yolu ile gösterilmesi güvenilirliği sağlayan en önemli ölçütlerden birisidir (Gömlüksiz & Fidan 2013). Bu anlamda öğretmen görüşleri herhangi bir değişiklik yapılmadan aynen ifade ettikleri şekilde kullanılmıştır. Ayrıca bulgular kısmında doğrudan aktarılan görüşler öğretmenlere okutularak veriler teyit edilmiştir. Araştırmanın uzun zaman sürmesi geçerlilik ve güvenilirlik için başka bir ölçüttür. Araştırmacının incelenen fenomen hakkında derinlemesine bir anlama geliştirmesini ve anlatıya güvenilirlik verecek detaylı bilgiyi aktarmasını sağlar. Araştırmacı katılımcının ortamında katılımcıya ait ne kadar fazla deneyime sahip olursa elde edilen bulgular o kadar doğru ve geçerli olacaktır (Creswell 2017: 202). Bu araştırmada yürütülen eTwinning proje çalışma süreci altı ay sürmüş olup görüşleri alınan öğretmenler katılımcı öğrenci hakkında uzun süre gözlem yapmışlardır. Bu anlamda elde edilen verilerin geçerliliği ve güvenilirliği bu ölçüt ile de sağlanmıştır.

Bulgular

Gözlem notları tematik olarak analiz edildiğinde beş farklı tema ve 13 kod oluşmuştur. Katılımcı öğrencinin gözlemlerini farklı branşlarda öğretmenler yapmış, bu gözlemler farklı ve doğal ortamlarda yapılmıştır. Nitekim öğrenci proje ekiplerindeki çalışma sürecinde, ders

esnasında, teneffüslerde diğer öğrenci ve öğretmenler ile olan etkileşimleri sırasında doğal ortamlarda gözlemlenmiştir. Ayrıca araştırmacı öğretmen öğrenci ile yaptığı görüşmeler ile yoluyla da veri elde etmiştir. Bu anlamda farklı branşlarda öğretmenler bir öğrencinin farklı ortamlardaki yaşanmışlıkları gözlemlenmiştir. Görüşleri alınan öğretmenler, öğrencinin kendini ifade etme becerilerinin, motivasyonunun ve özgüveninin geliştiğini ifade etmiştir. Ayrıca sosyal kabul düzeyinin yükseldiğini belirtmişlerdir.

Tablo 1. Motivasyon:

Motivasyon, bireyin bir davranışı gerçekleştirmek için gerekli olan çabayı gösterme yönündeki istekliliğidir (Fazlı & Avcı 2022).

Ana Tema	Kod	f
Motivasyon	Daha çok soru sorması	3
	Daha girişken olması	3
	Çalışma sürecinde hevesli olması	4
	Aktif katılım sağlaması	4

Tablo 1 incelendiğinde, öğrencinin daha çok soru sorduğu, daha girişken olduğu, çalışma sürecinde hevesli olduğu ve çalışmalara aktif katılım sağladığı görülmektedir. Bu anlamda öğrencinin proje sürecinde motivasyonun arttığı söylenebilir.

Süreç sonunda öğretmenler ile yapılan görüşmede bazı öğretmenler öğrenci hakkında şu görüşlere yer vermiştir:

Ö1(Matematik Öğretmeni): “...Proje sürecinde elde ettiği bu kazanım, onun daha girişken, daha sosyal ve motivasyonu daha yüksek bir öğrenci olmasını sağladı.”

Ö2(İngilizce Öğretmeni): “Öğrencinin çok hevesli olduğunu ve çalışmalara aktif katıldığını gözlemledim...”

Ö4(Proje Rehber Öğretmeni): “Başlangıçtaki ilk çalışmalarda öğrenci etkinlikleri yapamayacağını düşünüyor ve biraz çekimser duruyordu. Sonraki etkinliklerde öğrencinin daha çok heveslendiğini ve cesaretlendiğini gözlemledim ki öğrenci ekip arkadaşları içerisinde çalışmalarını ilk bitiren öğrenci oluyordu.”

Öğretmenlerin bu söylemlerinden öğrencinin çalışmaya dahil olduktan sonra motivasyonunun arttığı söylenebilir. Hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencilerine proje tabanlı öğretimin uygulanmasıyla bu öğrencilerin derse karşı olumlu tutum geliştirdikleri ve ders başarısının arttığı söylenebilir. İş birliği ve grup çalışmaları ile öğrencinin olumlu bağlılık duyguları geliştiğinden dolayı derse karşı ilgi ve tutumlarını arttırmıştır. Bu bağlamda öğrencinin motivasyonu artmıştır (Çevik 2016).

Tablo 2. Özgüven:

Bireyin kendisini değerli hissetmesi şeklinde tanımlanan özgüven bir kişilik özelliğidir. Özgüven geçici ve bireysel durumlara özel bir tutum değildir. Bireyin sahip olduğu özgüven seviyesi tüm hayatını etkilemektedir. Özgüven ile başarı arasında pozitif bir korelasyon vardır. Engelli bireylerin sahip olduğu yetersizlikler nedeniyle düşük özgüvene sahip oldukları görülmektedir. Hafif düzeyde zihinsel engelli olan öğrencilerin düşük özgüvene sahip olduğu söylenebilir (Alphan 2018).

Ana Tema	Kod	f
Özgüven	Girişken olması	3
	Kendini daha yeterli görmesi	4
	Kendini görünür kılma çabası ve görünür kılma çabası	1

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencinin proje süreci sonunda daha girişken olduğu, kendini daha yeterli gördüğü ve öğrenci kendini daha yeterli gördüğünden kendini görünür kılma çabası ve görünür kılma çabası gözlemlenmiştir. Bu bağlamda öğrencinin özgüveninin geliştiği söylenebilir.

Süreç sonunda öğretmenler ile yapılan görüşmede bazı öğretmenler öğrenci hakkında şu görüşlere yer vermiştir:

Ö2(İngilizce Öğretmeni): “...Kendini ifade etme becerisi gelişti ve özgüveni geldi ilgili öğrencinin.”

Ö3(Matematik Ders Öğretmeni): “...Öğrencinin proje sürecinde yaptığı çalışmalar sonucu özgüveninin geliştiğini, bunun matematik dersine de yansıdığını gözlemledim. Öğrenci derste dikkat çekmek ve kendini ispatlamak için dersin gidişatını olumsuz etkileyen bir çaba içerisindeydi. Projede kendi becerilerini geliştirebileceği ve gösterebileceği bir alan bulduğundan dolayı özgüveni gelişti ve matematik derslerinde kendini ispat etme girişimlerine son verdi...”

Öğretmenlerin bu görüşleri süreç sonunda öğrencinin motivasyonunu arttırdığını göstermektedir. Proje tabanlı öğretim yöntemi ile öğretim her öğrenci için farklılaşmış olur. Özel eğitim öğrencilerine bireysel eğitim verilmesinin önemli olduğu düşünüldüğünde proje tabanlı öğretimin, bu öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için iyi bir yöntem olduğu görülmektedir. Bireysel eğitim alma fırsatı elde eden bu öğrencilerin motivasyonları artacaktır (Lambie 2020).

Tablo 3. Sosyal Beceri:

Alan yazın incelendiğinde sosyal becerinin birçok tanımının olduğu görülmekle birlikte en güncel tanım, Ramazan ve Dönmez’ e göre bireyin çevresindeki insanlarla sağlıklı iletişim kurabilmeyi ve bireysel-toplumsal kabulünü sağlayan becerilerdir. Genel tanım anlamında sosyal beceri, bireyin diğer kişilerle ilişkilerini düzenleyen sözel ve davranışsal ifadelerin tümü şeklinde tanımlanabilir (Tokuşlu 2022).

Ana Tema	Kod	f
Sosyal Beceri	Kendini daha iyi ifade etmesi	4
	Arkadaşları ile daha rahat iletişim kurması	2
	Öğretmenleri ile daha rahat iletişim kurması	4

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencinin kendini daha iyi ifade ettiği, arkadaşları ve öğretmenleri ile daha rahat iletişim kurduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda öğrencinin sosyal becerilerinin geliştiği söylenebilir.

Süreç sonunda öğretmenler ile yapılan görüşmede bazı öğretmenler öğrenci hakkında şu görüşlere yer vermiştir:

Ö1(Matematik Öğretmeni): “Öğrencinin ilk zamanlara göre etkinlikler ilerledikçe daha çok soru sorduğunu kendini daha iyi ifade etmeye başladığını gözlemledim. Ayrıca derslerine girmeyen bir öğretmen olarak, proje dışında matematik dersinde çözemediği, anlamadığı soru tarzlarını da rahatça sorabildiğini gördüm...”

Ö3(Matematik Ders Öğretmeni): “...ve kendini daha iyi ifade ettiğini söyleyebilirim. Öğrencinin anlamadığı yerleri rahatlıkla sorabilmekte olduğunu gözlemledim. Bunların da öğrencinin matematik dersindeki başarısını olumlu yönde etkilediğini gözlemledim.”

Ö4(Proje Danışman Öğretmeni): “Projeye çalışmalarının başında öğrenci diğer öğrencilerden yardım alma konusunda çekingen davranırken proje çalışmalarının son kısımlarında ekip arkadaşlarından daha rahat yardım aldığını gözlemledim. Ayrıca öğrenci dersine girmeyen diğer öğretmenlerinden de yardım almaya başladığını gözlemledim. Bu anlamda öğrencinin ilk duruma göre sosyal becerilerinin geliştiğini gözlemledim.”

Özel eğitim öğrencilerinden özellikle zihinsel yetersizliğe sahip olan öğrencilerin genelde sosyal becerileri zayıftır ve sosyal hayatta uygun olmayan davranışlarda bulunabilmektedirler. Bu konudaki araştırmalar incelendiğinde zihinsel engelli özel eğitim öğrencilerinin sosyal becerilerinin normal eğitim gören öğrencilere göre belirgin yetersizlikleri olduğunu göstermektedir (Toksöz 2019).

Kaynaştırma eğitiminin yapıldığı sınıflarda iş birliğine dayalı öğretim yöntemi özel gereksinimli öğrencilerin arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişime geçmelerine fırsat verir. Bu bağlamda proje tabanlı öğretim özel eğitime ihtiyaç duyan kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmektedir (Çevik 2016).

Tablo 4. Sosyal Kabul:

Literatür tarandığında sosyal kabulün birçok tanımı olduğu görülmektedir. Kaynaştırma öğrencileri açısından en genel anlamda sosyal kabul, özel gereksinimli öğrencilerin sınıf arkadaşlarının sosyal ilişkiler kurma istekleri ve bu öğrencilerin sınıf arkadaşları tarafından kabul edilme algısı şeklinde tanımlanabilir. Sosyal kabul, bireyin bir gruptaki yerini alabilmesi ve bu grup üyelerinin birey ile etkileşim kurmaktan hoşlanmaları şeklinde açıklanmaktadır (Sakarkaya vd. 2019).

Ana Tema	Kod	f
Sosyal Kabul	Öğrencinin diğer öğrenciler tarafından benimsenmesi	2

Tablo 4 incelendiğinde öğrencinin diğer öğrenciler tarafından daha çok benimsendiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda öğrencinin sosyal kabul düzeyinin arttığı söylenebilir.

Görüşleri alınan öğretmenlerin bir kısmı öğrencinin sosyal kabul düzeyinin arttığını ifade etmiştir. Öğretmenlerin bu konudaki görüşleri şöyledir:

Ö3(Matematik Ders Öğretmeni): “Derste yaptığım gözlemlerden öğrencinin sınıf içindeki davranışlarının olumlu yönde geliştiğini ve buna karşılık sınıftaki diğer öğrenciler tarafından da daha çok kabul gördüğünü gözlemledim.”

Ö4(Proje Danışman Öğretmeni): “Katılımcı öğrencinin WhatsApp grubunda ilk zamanlarda herhangi bir paylaşımı yoktu. Arkadaşları ile iletişimi neredeyse yoktu, sadece benim bilgilendirme mesajlarımı tamam hocam vb. cümleler yazıyordu. Proje çalışmalarının son günlerinde gruptaki diğer öğrenciler ile iletişim kurduğunu gözlemledim.”

Öğretmen görüşleri analiz edildiğinde öğrencinin sosyal kabul düzeyinin arttığı görülmektedir. Proje tabanlı öğretim yöntemi baz alınarak planlanan bir ders özel gereksinime ihtiyaç duyan kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabul düzeylerini yükseltmektedir (Çevik & Çevik 2016).

Özel eğitim gereksinimli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin düşük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı kaynaştırma öğrencilerinin akranlarından gerekli desteği alabilecekleri, sosyal kabul düzeylerini artıracakları ortamların yaratılması gerekmektedir. Bu bağlamda bahse konu olan eTwinning projelerine kaynaştırma öğrencilerinin dahil edilmesi bu öğrencilerin sosyal kabul düzeylerini artıracaktır (Çevik & Çevik 2016).

Tablo 5. Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik algıları:

Ana Tema	Kod	f
Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik algıları	Kaynaştırma öğrencisinin projelere almasına yönelik görüşlerin olumlu yönde gelişmesi	3
	Kaynaştırma öğrencisinin projelere katılmasını desteklenmesi	5

Tablo 5 incelendiğinde, başlangıçta kaynaştırma öğrencilerinin projelere dahil edilmesine olumsuz bakan öğretmenlerin proje çalışmaları sonucunda kaynaştırma öğrencilerinin projelere alınmasına yönelik görüşlerinin olumlu yönde değiştiği gözlemlenmektedir. Ayrıca süreç başında kaynaştırma öğrencilerinin projelere katılımlarını destekleyen iki öğretmenin süreç sonunda da bu öğrencilerin projelere katılımlarını destekledikleri görülmektedir.

Bu konuda öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir:

Ö3(Matematik Ders Öğretmeni): “Aslında daha önce bu öğrencilerin projenin gerekliliklerini yerine getirmeyeceklerini düşünüyordum. Şimdi ise bu öğrenci üzerinden bireysel eğitim öğrencilerinin de bu projelere dahil edilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

Ö5(Okul Rehber Öğretmeni): “Farklı yetersizliklere sahip bu öğrenciler birçok ortamda (aile, okul, mahalle) kendilerini faklı noktalarda yetersiz hissedebilmektedirler. Sosyal ilişkiler, duygusal ilişkiler vs. sorunlar yaşayabilmektedirler. Özellikle okullarda arkadaşları tarafından dışlandığını düşünmekte derslerde akademik olarak kendilerini başarılı hissetmemektedir. Bu tarz çalışmalar ile öğrencinin okula bağlılık düzeyi artar. Akademik olarak kendini başarılı hisseder. Öz güveni artar, sosyalleşir, yeteneklerini, ilgilerini keşfeder. Bu tarz çalışmalara kaynaştırma öğrencilerinin katılımını destekliyorum.”

5. Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın bulgularında beş farklı tema ve on üç kod ortaya çıkmıştır. Bu temaların motivasyon, özgüven, sosyal beceri, sosyal kabul ve öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik algıları olduğu görülmektedir. Öğretmenlerden alınan görüşlere göre katılımcının proje çalışmaları sonucunda motivasyonun arttığı, özgüveni ile sosyal becerilerinin geliştiği ve sosyal kabul düzeyinin arttığı görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin bir kısmının kaynaştırma öğrencilerinin proje çalışmalarına dahil edilmesi yönündeki görüşleri olumlu yönde değişmiştir.

Alanyazın tarandığında uygulamalı bir şekilde işlenen/yürütülen derslerin hafif düzeyde zihinsel engele sahip öğrenciler üzerinde olumlu katkısı olduğu birçok araştırma ile doğrulanmaktadır (Çevik 2016). Bu çalışmada da katılımcı bir eTwinning projesine dahil edilmiş ve bu proje çalışmalarının öğrencinin üzerinde olumlu katkılar sağladığı gözlemlenmiştir. eTwinning projeleri de ders kazanımlarının teknoloji ile entegre edilerek yürütülme faaliyetleridir. Bu bağlamda literatürde yer alan araştırma sonuçları bu araştırma sonuçları ile örtüşmektedir.

Girgin (2009) proje tabanlı yöntem kullanılarak işlenen bir dersin sonunda öğrencilerin motivasyonlarının arttığı gözlemlenmiştir. Yine Yılmaz, Beyaztürk ve Anliak (2006) yapmış oldukları çalışmaya göre proje tabanlı öğretimin öğrencilerin tutumlarında olumlu değişiklikler yaptığı gözlemlenmiştir (Çevik 2016). Bu araştırmalar içerik analizinde elde edilen motivasyon bulgusu ile örtüşmektedir. Nitekim görüşleri alınan öğretmenler, katılımcının motivasyonunun arttığını belirtmişlerdir.

Green (2014), hafif düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin STEM projelerine katılımının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Öğretimde proje tabanlı yöntemin kullanılması çok sayıda öğrenci için öğretimin farklılaşmasını sağlar. Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere bireysel eğitimin verilmesinin önemli olduğu düşünüldüğünde bu öğretim modeli kaynaştırma öğrencileri için çok faydalı olacaktır. Proje tabanlı öğretim ile öğrenciler birbirlerinin güçlü yanlarını geliştirmeye fırsat verilir ve öğrencilerin özgüvenlerinin gelişmesi sağlanır (Lambie 2020). Bu araştırma sonuçlarında hafif düzeyde zihinsel engele sahip kaynaştırma öğrencilerinin öğretimin farklılaştırılmasının öğrencinin gelişimi için önemli olduğu görülmektedir. Bu araştırmada da proje çalışmaları sonucunda öğrencinin birçok yönü ile geliştiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın bulguları literatürde yer alan kaynaştırma öğrencilerinin proje tabanlı öğretim sürecindeki gelişimleri ile örtüşmektedir.

Gürgür' ün (2005) yaptığı çalışmanın sonucuna göre, kaynaştırma eğitiminin yapıldığı sınıfta uygulanan iş birliğiyle öğretim yönteminin, özel gereksinimli öğrencilerin arkadaşları ve öğretmenleri ile etkili iletişim kurmalarına imkân tanıdığı görülmüştür. Bu bulgu Çevik (2016)'in proje tabanlı öğretim yöntemi ile işlenen derslerin öğrencilerin sosyal becerilerine olumlu yönde katkı sağladığı sonucu ile örtüşmektedir. Bu bağlamda proje tabanlı öğretim iş birliğine dayalı bir öğretim yöntemi olup bu öğretim şeklinin kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirdiği söylenebilir (Çevik 2016). Başka bir araştırmada ise gruplar halinde yürütülen sınıf çalışmalarının kaynaştırma öğrencilerinin normal eğitim gören akranları tarafından sosyal kabulünü olumlu yönde etkilediğini göstermiştir (Filippatou & Kaldi 2010: 18). Bu sonuçlar da elde ettiğimiz bulgularda yer alan sosyal beceri ve sosyal kabul temaları ile örtüşmektedir. Nitekim görüşleri alınan öğretmenler, çalışmaya dahil edilen öğrencinin sosyal becerilerinin geliştiğini ve sınıftaki arkadaşları tarafından eskisi gibi dışlanmadığını belirtmişlerdir.

Belirtilen proje çalışmasında ekipler oluşturulup katılımcı öğrenci bu ekiplerden birisinde yer almıştır. Bu anlamda proje çalışmalarında izlenen yöntem işbirlikçi yöntemi çağrıştırmaktadır. Kaynaştırma öğrencilerinin eğitiminde kullanılan bu yöntemin öğrenciye yarar sağladığı görülmektedir. Slavin (1985)' e göre iş birliğine dayalı öğretim modeli kaynaştırma öğrencilerinin ders başarısını yükseltmektedir. Ders başarısının yükselmesi bu öğrencilerin motivasyonlarının yükseldiğinin göstergesidir (Aktan & Budak 2021). Bu durum yapılan araştırmalar ile doğrulanmaktadır. Gelici (2011), Gelici ve Bilgin (2011) ve Yıldırım

(2011) tarafından yapılan araştırmalara göre işbirlikçi öğretim yönteminin öğrencilerin matematik dersine karşı olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktadır (Aktan & Budak 2021).

Bu bulgular, Çevik ve Çevik, (2016)'in PTÖY ile işlenen derslerin hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerine, akademik başarılarına olumlu yönde katkı sağladığı sonuçları ile örtüşmektedir. Hem işbirlikçi hem de sosyal öğrenme ile aktif öğrenmeyi içinde bulunduran proje tabanlı öğretim yönteminin bu öğrencilerin eğitim ve öğretiminde kullanılabilecek oldukça yararlı bir yöntem olduğunu göstermektedir (Çevik 2016). Literatürde yer alan bu araştırma sonuçları ile bu araştırmanın bulguları örtüştüğü görülmektedir. Katılımcı öğrencinin proje çalışmaları süreci sonunda akademik başarısının arttığı ve sosyal becerilerinin geliştiği gözlenmektedir.

Bu araştırma sonuçları, kaynaştırma eğitimin yapıldığı ortamlarda öğretimin farklılaştırıldığında kaynaştırma öğrencilerinin gelişimine katkı sağladığını göstermektedir. Ayrıca sosyal anlamda problem yaşayan hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencisinin, uygun ortamlar sağlandığında bu problem durumlarını aşabildiklerini göstermektedir. Bu bağlamda proje tabanlı öğretim (eTwinning projeleri) kaynaştırma öğrencilerinin başta sosyal beceri olmak üzere çok yönlü gelişimlerine katkı sağladığı söylenebilir. Bu anlamda hafif düzeyde zihinsel engelli kaynaştırma öğrencilerinin proje çalışmalarına dahil edilmesi önemlidir. Ayrıca kaynaştırma öğrencilerinin dahil olduğu proje çalışmaları yaygınlaştırılarak öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerinin bu projelere dahil etme konusunda cesaretlendirilmesi önemlidir. Nitekim görüşleri alınan öğretmenlerden üçü başlangıçta kaynaştırma öğrencisinin eTwinning projesinin yeterliliklerini sağlayamayacağını düşünürken proje sürecinin sonunda eTwinning projelerine kaynaştırma öğrencilerinin de dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

6. Kaynakça

Akçamete, G. & Ceber, G. (1999). "Kaynaştırılmış Sınıflardaki İşitme Engelli ve İşiten Öğrencilerin Sosyometrik Statülerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". *Özel Eğitim Dergisi*, 2/3: 64-74.

Aktan, O. & Budak, Y. (2021). "Matematik Dersinde Takım Destekli Bireyselleştirme Tekniğinin Kullanılmasına Yönelik Veli Görüşlerinin İncelenmesi". *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2021*, 11/2: 391-417.

Alphan, M. (2018). "*Dans Etkinliklerinin Öz-Yeterlik, Öz güven ve Sosyal Beceriye Etkisi: İşitme Engelli Bireyler Üzerine Bir Çalışma*". Yüksek Lisans Tezi, Manisa, Celal Bayer Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğdu, A. vd. (2020). "Ortaokul Kademesinde Kaynaştırma Eğitimi Gören Öğrencilerin Uyum Becerilerine İlişkin Görüşler". *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4/1: 34-47.

Bakkaloğlu, H. vd. (2020). "Okul Öncesi Bütünleştirme Uygulamalarında Özel Gereksinimli ve Tipik Gelişen Çocukların Sosyal Kabulleri: Boylamsal Bir Çalışma". *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4/3: 369-391.

Bramlett, R. K., Smith, B. L., & Edmonds, J. (1994). A comparison of nonreferred, learning-disabled, and mildly mentally retarded students utilizing the social skills rating system. *Psychology in the Schools*, 31(1), 13-19.

Creswell, J. W. (2020). "*Nitel Araştırma Yöntemleri*". (Çev: M. Bütün ve B. Demir). (5.Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). "Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları". (Çev. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

Çetin, İ. G. & Gündoğdu, K. (2022). “eTwinning Proje Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/81: 76-90.

Çevik, M. & Çevik, Ö. (2016). “Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Sosyal Becerilerine, Akademik Başarılarına ve Problem Davranışlarına Olan Etkisi”. *Journal of Human Sciences*, 13/3: 4849-4860.

Çevik, M. (2016). “Hafif Düzeyde Zihinsel Engele Sahip Öğrenciler İçin Entegrasyon Birimi Modeli: Pupa Projesi”. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 6/11: 103-116.

Çevik, M. (2016). “Fen Bilimleri Dersinde Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının İlkokulda Öğrenim Görmekte Olan Hafif Düzeyde Zihinsel Engele Sahip Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Tutumlarına Etkisi”. *Education Sciences*, 11/1: 36-48.

Fazlı, E. & Avcı, Ö. “Matematik Eğitiminde Motivasyon ve Öz-Düzenleme: Tek Bir Durum Çalışması”. *Harran Maarif Dergisi*, 7/1: 1-45.

Filippatou, D., & Kaldi, S. (2010). The Effectiveness of Project-Based Learning on Pupils with Learning Difficulties Regarding Academic Performance, Group Work and Motivation. *International journal of special education*, 25(1), 17-26.

Girli, A. & Atasoy, S. (2010). “Examining The Effectiveness of Social Skills Training Program Based on Cognitive Process Approach Among Inclusion Students With Autism”. *Elementary Education Online*, 9/3: 990-1006. <http://ilkogretim-online.org.tr>

Gömlüksiz, M. N., & Fidan, E. K. (2013). “Proje tabanlı öğrenme yönteminin web tasarımı dersinde kullanılmasına ilişkin nitel bir çalışma”. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 120-135.

Gün-Şahin, Z. & Gürbüz, R. (2016). “On The Proficiency of Secondary Teachers Educating Inclusive Students”. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 6/1: 138-160.

Güven, Y., & Duman, H. G. (2007). “Project Based Learning for Children with Mild Mental Disabilities”. *International Journal of Special Education*, 22(1), 77-82.

Güleç Aslan, Y., (2020). “Eğitimde Motivasyon”. *Özel Gereksinimli Öğrencilerde Motivasyon, Özel Gereksinimli Bireyler*, Ed. Avcı, Ö. vd. Ankara: Nobel 198-199.

Küçük Doğaroğlu, T. & Bapoğlu Dümenci, S., S. (2015). “Sınıflarında Kaynaştırma Öğrencisi Bulunan Okul Öncesi Öğretmenlerin Kaynaştırma Eğitimi ve Erken Müdahale Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi”. *Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitim Kongresi 'nde sunulmuştur*. Ankara, Türkiye.

Kara, N. (2021). “Eğitsel Mobil Matematik Oyunu ile Sınıf İçi Oyunlaştırma: Bir Durum Çalışması Örneği”. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8/1: 85-101.

Lambie, K. (2020). “Project-Based Learning (PBL) in Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM): Perspectives of Students With Special Education Needs (SENs)”. *Electronic Thesis and Dissertation Repository*. 6906.

MEB 2010. “Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü”, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Olçay Gül, S. & Vuran, S. (2015). “Normal Sınıflara Devam Eden Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri ve Karşılaştıkları Sorunlar”. *Türk Eğitim Derneği Eğitim ve Bilim Dergisi*, 40/180: 169-195.

Sakarkaya, S. vd. (2019). “Müzik Eğitiminin Hafif Düzey Zihinsel Engelli Öğrencilerin Sosyalleşme Düzeylerine Etkisi”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/4: 35-43.

Sargın, N. & Sünbül, A. M. (2002). “Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Tutumlarının (çeşitli değişkenler açısından) İncelenmesi”. *Doğu Akdeniz Üniversitesi, XI. Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuştur*. Antalya, Türkiye.

Sarol, H., Güloğlu, N., Gürkan, R. K., & Budak, D. (2022). “Özel Eğitim Kurum Yöneticileri Perspektifinden Uyarlanmış Fiziksel Aktivite Uygulamaları: Fenomenolojik Bir Yaklaşım”. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(1): 36-52.

Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). “Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme” . *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* 20 (1), 153-172.

Toksöz, E. (2019). “1-8. Sınıf Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrencilerin Sosyal Beceri Düzeylerinin Aile ve Öğretmen Görüşlerine Göre Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Tokuşlu, H. (2022). “Oyun Temelli Sosyal Uyum Programının 5-6 Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Becerileri ve Oyun Becerileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.